

Osmdesát let Vladimíra Hanáka

Docent RNDr. Vladimír Hanák, CSc., je odborně veřejnosti znám především jako průkopník výzkumu netopýrů v Československu a vlastně v celé poválečné Evropě. Jedno z mých prvních pracovních setkání s ním se však kupodivu netýkalo netopýrů, ale drobných hlodavců a hmyzožravců – myši, hrabošů a rejšků. Studoval jsem spolu s Miloslavem Nevrlým (viz Živa 2009, 1: IV) v prvním ročníku tehdejší Biologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a V. Hanák nás zasvěcoval do určování těchto savců. Také nás učil, jak je pitvat, abychom zjistili, jde-li o mladé nebo dospělé, pohlavně aktivní nebo inaktivní kusy, u samic spočítali embrya nebo děložní skvrny a shromáždili poznatky důležité pro studium rozmnožování a populační dynamiky jednotlivých druhů. Odehrávalo se to v pracovních díplomantů ze zoologie obratlovců, navečer, mimo dobu výuky. Vladimír najednou přerušil výklad a odskočil si na chodbu pozdravit se s jednou studentkou, což pro nás označil jako „sexuální vložku“. Ženy ho vždycky zajímaly a není divu, že si vzal nejkrásnější dívku z našeho ročníku, pozdější významnou antropoložku v Národním muzeu.

Vladimír Hanák se narodil 31. března 1931 ve Znojmě. Po obsazení českého a moravského pohraničí v r. 1938 se rodina odstěhovala na Českomoravskou vrchovinu do Horního Újezda u Třebíče. Právě tam se začal projevovat jeho zájem o přírodu a zvláště o obratlovce. Ke studiu na Univerzitě Karlově byl přijat v r. 1950, takže v době, kdy jsme se společně věnovali zmíněnému výzkumu drobných savců, byl ve třetím ročníku a už jako student dělal asistenta prof. Juliu Komárkovi, tehdy vedoucí osobnosti pražské zoologie. J. Komárek bohužel záhy zemřel a naši nejbližší učitelé, Walter Černý a Zdeněk Veselovský, byli zaměřeni hlavně ornitologicky. Vladimír Hanák sice začínal také jako ornitolog, ale právě pod Komárkovým vlivem se stále víc zajímal o savce. V r. 1954 obhájil diplomovou práci (jejíž podstatnou část publikoval v r. 1958) o postnatálním vývoji myši domácí. To už byl zaměstnán jako odborný asistent na katedře zoologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze a měl za sebou 10 publikací o ptácích a savcích (např. i v Živě publikoval od r. 1953). Třebaže nikdy neztratil zájem o další skupiny obratlovců ani o jiné živočichy, stal se záhy hlavním představitelem a organizátorem výzkumu savců na této vysoké škole. O netopýry jsme se začali zajímat nezávisle na sobě ještě za studií. Když jsem zjistil, že se starší kolega zabývá stejnou skupinou jako já, trochu jsem se polekal: myslel jsem, že mne od toho bude zrazovat. Opak byl však pravdou. Vladimír můj zájem uvítal a od té doby jsme při řešení mnoha otázek týkajících se netopýrů spolupracovali. Společně jsme také zorganizovali vůbec první Mezinárodní konferenci

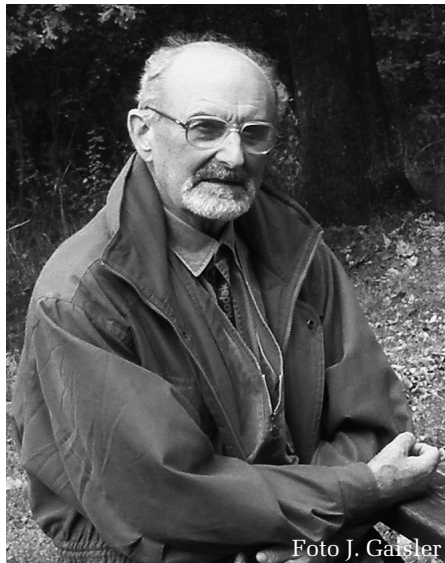

Foto J. Gaisler

o výzkumu netopýrů. Měla se konat v r. 1967, mimo jiné jako výsledek politického uvolnění situace v tehdejším Československu. Prezidium Československé akademie věd (ČSAV), jehož svolení bylo nutné k pořádání a financování konference, bohužel její konání v tomto roce nepovolilo s poukazem na to, že akce není dostatečně připravena (možná po politické stránce). Nakonec byla povolena, jako datum stanoveno 6.–9. září 1968 a jako místo konání zámek v Hluboké nad Vltavou. Jenomže o 14 dní dříve napadly Československo armády států Varšavské smlouvy. Přesto se konference v plánovaném termínu uskutečnila, ale místo přihlášených asi 100 osob pouze za účasti 15 lidí. Podrobnosti jsou popsány v knize A tribute to bats (ed. Horáček a Uhrin 2010, viz následující recenze).

Vladimír Hanák zůstal věrný katedře zoologie PŘF UK v Praze, i když v době normalizace neměl snadnou situaci pro své zásadní postoje vůči sovětské okupaci, nehledě na to, že nikdy nebyl členem KSČ. Stačil se ještě zúčastnit druhé konference o výzkumu netopýrů v Amsterdamu (1970), kde se plénu světových chiropterologů omluvil za nezdařenou první konferenci, „protože Rusové přišli v mnohem větším počtu, než jsme očekávali“, jak doslova prohlásil. Na třetí konferenci v Plitvicích (1972) a čtvrté v Nairobi (1975) ale už nuceně chyběl. Za normálních poměrů by se nepochybně záhy habilitoval a posléze stal univerzitním profesorem, ale vzhledem k okolnostem získal titul docenta až po r. 1989. Jeho pracovní a organizační úsilí to však nijak nezlomilo. Je autorem téměř 300 vědeckých publikací a kolem 200 populárních článků, spoluautorem učebnice Zoologie strunatců a překladatelem 8 populárně vědeckých knih s cestopisnou nebo zoologickou tematikou. Hlavní zaměření výzkumu předznamenal jeho kandidátská dizertační práce o roz-

šíření a taxonomii střeoevropských druhů netopýrů (1960), z níž byly po doplnění publikovány zejména části týkající se rodů *Plecotus*, *Myotis* a *Pipistrellus*. V. Hanák ovšem, později se spolupracovníky a studenty, přispěl k poznání taxonomie, ekologie a vědeckého názvosloví mnoha dalších netopýřích druhů. Jako příklad uvedme publikaci s Ivanem Horáčkem (1989) o netopýru Saviově (*Hypsugo savii*), tehdy ještě u nás nedoloženém, který je od r. 2001 součástí fauny České republiky. Kromě toho se nepřestal věnovat i jiným skupinám savců, např. myšiči temnopásé (*Apodemus agrarius*) nebo celým savcím společenstvům různých oblastí. Data o faunistice, taxonomii a ekologii savců přitom sbíral nejen na území České republiky a Slovenska, ale také Albánie, Bulharska, Střední Asie, Zakavkazska, Libye a nejnověji Řecka a Kypru. Kromě materiálu, který sám shromáždil, zpracoval sbírky různých našich i zahraničních institucí, z nichž jmenujme alespoň Britské muzeum přírodních věd v Londýně, Přírodovědecké muzeum Senckenberg ve Frankfurtu nad Mohanem, Muzeum A. Koeniga v Bonnu a muzea v Moskvě a Leningradu (St. Peterburgu). Svou vlastní rozsáhlou sbírku netopýrů věnoval Národnímu muzeu v Praze.

Vladimír Hanák je ovšem nejen vynikající odborník, ale také pedagog, organizátor a charismatický člověk s mimořádným osobním kouzlem. Byl a je vedoucím diplomových prací a školitelem doktorských prací mnoha desítek studentů, ovlivnil však stovky dalších, které přímo nevedl. Jeho přednášky ze zoologie obratlovců a řady dalších předmětů měly vždy vysokou úroveň a zároveň se daly dobře sledovat (přednáší spíše pomalu), neobyčejně zajímavé a oblíbené byly jím vedené exkurze a kurzy terénní zoologie. K tomu nutno dodat, že V. Hanák dokáže determinovat i mnoho skupin bezobratlých živočichů a dobře se vyzná také v botanice a mykologii. V souvislosti s pracemi v terénu nelze opomenout jeho dlouholeté obětavé spravování terénní stanice Ruda u Horusického rybníka. Tato starobylá rybářská bašta bez napojení na elektřinu stojí osaměle uprostřed kouzelné jihočeské přírody na břehu Zlaté stoky. V rozlehlém stavení byly vždy na několik dní ubytovány již tisíce studentů, a to nejen z Karlovy, ale např. také z Masarykovy univerzity v Brně. Kromě toho na Rudě pracovalo nebo se tam rekreovalo bezpočet zoologů. Takový provoz ovšem vyžadoval náročnou údržbu a opravy, z nichž většinu organizoval právě Vladimír. I když už správcem této stanice není, je jeho zásluhou, že Ruda funguje dál a je připravena sloužit i v budoucích letech.

V jednom článku není možné vystihnout celou osobnost jubilanta a upozornit na všechno, čím se trvale zapsal do zlaté knihy české zoologie a vědy vůbec. Tento nedostatek se pokusím zmenšit upozorněním na jednu vlastnost dosud nezmíněnou: úžasný Vladimírův smysl pro humor. I z toho důvodu je s ním každému dobře. Přeji mu nejen svým jménem, ale i za všechny zoology a studenty, kteří ho znají, aby si během mnoha dalších let užíval pozorování netopýrů, výpravy na Rudu a potěšení ze všeho, co ho baví.